

ЮРІЙ ЯНОВСЬКИЙ
(27 серпня 1902 р. - 25 лютого 1954 р.)

"ЛИЦАР КУЛЬТУРИ НАЦІЇ", "ПОЕТ ЛЮДСЬКОЇ ЧИСТОТИ"

Я входив у життя, міцно затиснувши олівець у руці, широко розплющивши очі на всі чуда світу

Зміст

Біографія.....	1
Цікаві факти	4
Про письменника	4
Творча спадщина	4
Головні теми творчості	4
Особливості творів	4
Новаторство	5
«Майстер корабля» (1928)	5
Роман «Чотири шаблі» (1930)	5
Роман «Вершники» (1935)	6
Джерела	6

Біографія

Ключові слова. *Юрій Іванович Яновський: неоромантик, море, кіно, ВАПЛІТЕ*

1. Загальні відомості. Юрій Іванович Яновський (27 серпня 1902, Маєрове — 25 лютого 1954, Київ) — український письменник, кіномитець, поет. Редактор журналу «Українська література», військовий журналіст. Творець «духовного романтизму», один із найяскравіших представників неоромантичної течії в українській літературі першої половини ХХ ст. Співець морської стихії.

2. Місце народження. Юрій Іванович Яновський народився 27 серпня 1902 р. на хуторі Майєрове (нині — село Нечаївка), що на Кіровоградщині

3. Батьки. *Батько* — Іван Миколайович Яновський. *Мати* — Марія Мусіївни Здольник.

Рід Яновських сягає XVI ст. та одного походження з дворянським родом Гоголів-Яновських: Опанас Гоголь-Яновський (дід Миколи Гоголя) був старшим братом Кирила Яновського — прапрапрадіда Юрія Яновського. Микола

Максимович Яновський (дід Ю. Яновського) належав до козацької старшини і після скасування Війська Запорозького отримав дворянський титул. Однак після чергового перепису він не був затверджений, і Микола Максимович був записаний у менш престижний стан — «єлисаветградського міщанина».

4. Родина. Сім'я мала дев'ятеро дітей; злидні й нестатки змушували її кілька разів змінювати місце свого мешкання, з 1917р. жили в Єлисаветграді (нині Кропивницький), де батько працював на заводі сільськогосподарських машин.

5. Дитинство. З дитинства Юрій багато хворів, переніс шість тяжких операцій — шість разів був на грані смерті. До п'яти років жив у діда Миколи Яновського, який мав 180 десятин землі, великий будинок, розкішний вишневий сад. Там пізнавав нехитру науку жити на цій землі. Дід любив онука страшенно. А ще першими вчителями були сільський коваль і тесля, який «розповідав чимало пригод — власних і

чужих», «знав безліч казок», навчив «любити дерево і людські руки біля нього».

6. Навчання. Навчався в земській школі, Єлисаветградському реальному училищі. Після закінчення училища Яновського взяли на роботу в статистичне бюро. Потім він дістав посаду інспектора робітничо-селянської інспекції, а в 1922 році переїхав до Києва і вступив на електротехнічний факультет політехнічного інституту. Юрій мріяв будувати кораблі. Серед його одногрупників був майбутній конструктор космічних кораблів **С.Корольов** (майбутній конструктор ракет). Живучи в підвальної кімнаті, письменник застудився й захворів на туберкульоз. Це для нього могло б закінчитися погано, якби не студентські друзі, котрі забрали митця в гуртожиток.

7. Виключення з інституту. Поблизу Майєрово вбили фінагента. Слідчі звинуватили в цьому дядька Юрія, Петра. Звістка про те, що на електрофакультеті вчиться племінник «убивці», докотилася до начальства. Яновського виключили з комсомолу, його покинула кохана дівчина. Навчання в інституті довелося припинити 1924 р. Хоча пізніше слідство знайшло справжнього вбивцю, юнак уже ніколи, незважаючи на всі свої зусилля, не зміг закінчити інститут. Завадили навчанню й матеріальні нестатки.

8. Літературний дебют. Перший вірш «Море» надрукував російською мовою (1922). Перша збірка поезій українською мовою «Прекрасна УТ» (УТ — Україна трудова) побачила світ у 1928 році.

Романтичні новели раннього періоду творчості Яновського зібрані в збірці «Мамутові бивні» (1925) і «Кров землі» (1927). Перший роман «Майстер корабля» (1928)

9. Творча діяльність. 1925 року переїхав до Харкова, працював у редакції журналу «Кіно». 1926 року Ю. Яновський одержав посаду художнього редактора на Одеській кінофабриці. За рік перебування письменника на цій посаді вийшло у світ сімнадцять фільмів.

10. У Харкові. З 1927 жив у Харкові, став членом ВАПЛІТЕ, згодом перейшов до іншої літературної організації — «Пролітфронт».

11. Одруження. У Харкові він познайомився з Тамарою Жевченко (1908-1958), актрисою театру «Березіль» Леся Курбаса.

Після розлучення батьків Тамара виховувалась у дитячому будинку. Згодом вивчилася на токаря, працювала на заводі «Більшовик», де брала участь у художній самодіяльності. Амвросій Бучма, побачивши її виступи, запросив до колективу франківців. 1926 — 1928 — актриса в театрі ім. І. Франка в Києві.

Під час гастролей у Харкові гостювала у матері і вітчима Аркадія Любченка, у яких познайомилась з письменником Юрієм Яновським. 1928 року вони одружились і їхнє щасливе родинне життя тривало 26 років. На жаль, дітей у родині не було. Через нелегкі випробування долі пронесли вони чистоту і ніжність перших зустрічей, оберігаючи їх від сторонніх очей під зовнішньою стриманістю і трохи дивним звертанням на «Ви». І хто знає, наскільки раніше зупинилося б серце Юрія Яновського, якби поряд не було Тамари Юріївни.

12. Прозаїк. 1928 року видав роман «*Майстер корабля*», а 1930 року — «*Чотири шаблі*». Щоб убезпечити себе від переслідувань, 1935 року в дусі соцреалізму написав роман «*Вершники*». Цей твір Ю. Яновського тривалий час уважався хрестоматійним, найвищим досягненням письменника, бо відповідав вимогам комуністичної ідеології (романтизація національно-визвольних змагань, пафос класової боротьби, згадка імен Леніна, Сталіна, Ворошилова). Талановитий автор, розіп'ятий тогочасною критикою за роман «Чотири шаблі», присвячений тій самій тематиці, пішов на компроміс із самим собою, з власним сумлінням. Це було в страшний для української культури часи — 1933-1935 рр. За свідченням самого Ю. Яновського, «в цій невеликій книжці закладено три роки роботи, три роки всіляких думок і самовідчувань, усіляких життєвих умов».

13. Сценарист. Яновський написав кілька сценаріїв («Гамбург», «Фата моргана», «Серця двох» та інші), п'єси «Завойовники» (1931), «Дума про Британку» (1932), «Потомки» (1940) і видав збірку почасти дуже

дотепних, пройнятих живим гумором оповідань «Короткі історії» (1940).

14. У Києві. Завоювавши прихильність влади, Ю. Яновський 1939 року перебрався до Києва, де очолив редакцію журналу «Українська література» (з 1946 року — «Вітчизна»).

15. Під час Другої світової війни Із початком війни родину Ю. Яновського евакуювали в Уфу. У письменника були серйозні проблеми зі здоров'ям, але, незважаючи на це, він рвався на фронт. Невдовзі вже був там як військовий кореспондент, згодом став редактором журналу «Українська література». Тоді написав драму «Син династії» та збірку оповідань «Земля батьків».

Разом з письменниками Максимом Рильським, Іваном Кочергою, Петром Панчем, Натаном Рибаким брав активну участь в організації видання творів українських письменників в серії «Фронт і тил», у випуску літературних газети та журналу українською мовою

16. Після війни. Після війни письменник взяв участь у Нюрнберзькому процесі. Побачене й почуте там знайшли відображення у збірці «*Листу з Нюрнберга*» (1946).. Найвизначнішим твором Яновського повоєнного часу став роман «*Жива вода*» (1947), у якому письменник втілює ідею невмирущості нації, відроджуваної після воєнної катастрофи. Ю. Яновський змушений був надрукувати в «Літературній Україні» лист, у якому «визнав» і свою «відірваність від життя», і «формалістичний задум» роману, і «шкідливі деталі в ньому»...

Радянська влада вдалася до морального та матеріального тиску. Безгрошів'я змусило письменника продавати книжки, щоб не вмерти з голоду.

Письменник підготував нову редакцію роману «Жива вода», але з назвою «Мир». Роман вийшов друком 1956 р., уже після смерті автора.

17. Сталінська премія. Навала критики вщухла 1948 р., коли Ю. Яновському було присуджено Сталінську премію за «Київські оповідання». Цикл оповідань «Київські оповідання» був спочатку оприлюднений у Москві. У них автор оспівав героїзм радянських людей і комуністичну партію. Письменник занотував: «Після премії я повинен боротися за право писати, я повинен виправдати довір'я і премію». Яновський давно розумів, що став невідомим ідеології та системи. Це гризло Юрія ще більше, ніж злидні.

18. Остання драма. Драму — «Дочка прокурора» (1953), вона стала важливою художньою сторінкою і в українській драматургії середини 50-х років, і в тогочасному театральному житті. Драматург писав про те, як казенщина відвертає людей від одвічних родинних турбот, і тоді руйнується їхня мораль, батьки виявляють, що нема між ними взаєморозуміння «в питаннях душі», що «прогледіли» своїх дітей, а діти опиняються в лабетах «вуличної педагогіки» й злочинності. Деяким критикам, щоправда, здалося, що це черговий «підкоп» Ю. Яновського під «фундамент ладу», і почали шукати в п'єсі ознаки «похмурості» та «ідейної порочності». Ситуація трохи змінилася, коли про виставу за п'єсою позитивно відгукнулася газета «Правда» (1956, 12 серп.), але почути цей відгук письменнику вже не судилося.

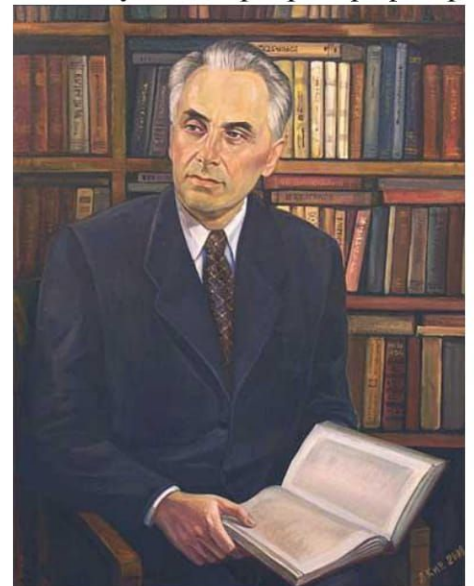
19. Смерть. 20 лютого 1954 року письменник з дружиною зібралися в гості до друзів. Дорогою Яновському стало погано, однак вирішили не повертатися. Викликаний до чужої квартири професор діагностував інфаркт, з чим погодився консилиум медичних світил.

Ю. Яновський помер 25 лютого 1954 р. через кілька днів після прем'єри «Дочки прокурора» в Київському російському театрі імені Лесі Українки.. Причина смерті — прорив виразки шлунка, від якої загинув потерпав ще з довоєнної пори.

20. Поховання. Спочатку письменника поховали на краю Байкового кладовища, біля смітника. Коли Микита Хрущов захотів відвідати могилу Ю. Яновського, прах митця за одну ніч перепоховали на центральній алеї..

21. Пам'ять. У рідному селі письменника Нечаївка створено музей його імені. Іменем Ю. І. Яновського в Києві в 1955 році була названа вулиця (Печерський район, Звіринець).

На будинку Роліту в Києві, де з 1939-го по 1954 рік жив і працював письменник у 1958 році встановлена меморіальна дошка (граніт, бронза; барельєф, скульптор А. В. Німенко). Його ім'ям була названа вулиця в Одесі.

Цікаві факти

- * Яновський мріяв стати інженером-конструктором
- * Яновський був редактором (художнім керівником) Одеської кінофабрики; він автор кількох сценаріїв. Саме Юрій Яновський привів у кінематограф Олександра Довженка
- * Яновський і його приятель Довженко закохалися в молоду актрису, московську красуню Юлію Солнцеву, яку запросили на зйомку до Одеси. Однак, двобій за її серце виборов режисер-початківець Олександр Довженко.
- * Одностороннім і підтримкою для письменника завжди була його дружина – Тамара Юріївна. Поет зі своєю дружиною, актрисою-травесті, майже тридцять подружніх років вони були на «ви».
- * «Письменницька кухня» Яновського: вільний від зайвих речей стіл і неодмінний стос паперу.
- * Юрій Яновський рано посивів – йому тоді було 30 з лишком.
- * Бідність довела письменника до того, що він закладав цілі пакунки своїх улюблених книжок.
- * Провідні лікарі столиці помилилися у діагнозі письменника: замість виразки шлунку встановили інфаркт серця. Що й спричинило смерть.

Про письменника

Сучасники називали письменника «*добрим генієм українського кіно*»

Луї Арагон: «Яновський – український Гомер»

М.Бажан: «Майстер Залізної Троянди»

О.Гончар: «Поет людської чистоти»

Юрій Смолич: «Яновський у прозі був поетом»

Літературознавець Г. Костюк: «Ю.Яновський — лицар культури нації».

«Йому властивий піднесений романтичний тон вічної молодості, любові, доцільної праці і мудрості людської. Ці мотиви є основними і визначальними в усій його творчості»

О. Гончар: «Яновський — поет людської чистоти».

Є. Маланюк: «Яновський відкрив і завоював нам море, море в значенні не географічному чи навіть геополітичному, а в значенні психологічному, як окремий духовний комплекс, який був або ослаблений у нас, або й цілком таки спаралізований».

Матвій Талалаєвський, письменник: «Юрій Іванович завжди був шукачем цікавих пригод, але шукав він їх не для того, щоб одразу пустити в якийсь твір. Вони йому потрібні були як доказ його принципових життєвих настанов, він підкріплював ними своє впевнення, що людина може й повинна бути кращою, ніж вона є».

Ярослав Голобородько: «Юрій Яновський, як і чимало митців його генерації, був письменником європейського художнього звучання».

Анатолій Гуляк: «Яновський-романтик менше уваги приділяв відтворенню поступування людського характеру, бо насамперед його цікавив внутрішній устрій і логіка поведінки особистості у найпереломніші моменти її життя».

Творча спадщина

70 новел, оповідань, чимало поезій, повість, чотири романи, сім п'єс (деякі успішно ставилися театрами), а ще кіносценарії, публіцистика. Не все, звісно, цікаве для нас, хоча далеко не все було художньо вартісним. Ранні новели, оповідання, «Байгород», «Майстер корабля», «Чотири шаблі», кілька розділів «Вершників»

Головні теми творчості

Море, революція й громадянська війна, доля творчої інтелігенції («Майстер корабля»).

Особливості творів

- Літературні напрямки: неоромантизм, соціалістичний реалізм
- Мариністичний колорит.
- Зображення неординарних героїв, небуденних, екстремальних ситуацій, у яких найвиразніше розкривалися глибинні людські риси.
- Манера письма позначена суб'єктивною стихією: вибухом емоцій, патетикою, виведеними назовні

авторськими симпатіями та антипатіями.

Юрій Яновський був тонким стилістом з особливим чуттям слова, його відтінків. Сам письменник називав себе поетом, який іноді пише прозу.

Новаторство

- Започаткував в українській літературі різновид роману у новелах
- Синтез мистецтва слова й кіномистецтва
- Свіжість барв, глибина образів, жанрове розмаїття, високий дух романтики
- Новелістичні мотиви («Майстер корабля» та «Чотири шаблі».)
- Пісенні зачини («Чотири шаблі»)
- Поетизація стихії національно-визвольного руху в Україні та його трагічні наслідки («Чотири шаблі»)
- Нетрадиційні прийоми сюжетобудування.
- Взаємодія різних часових площин («Майстер корабля»)..
- Для письменника головним був не перебіг подій, а вир людських емоцій та почуттів.

У повісті «Байгород», оспівуючи лицарство, безкорисливість, синівську любов до рідної землі, він ознайомлює читача з фабульним каркасом твору, даючи своєрідні ремарки до творчої лабораторії.

«Майстер корабля» (1928)

«Майстер корабля», перший роман Ю. Яновського, увібрав частку того безпосереднього життєвого досвіду, що його молодий письменник набув за час роботи на Одеській кінофабриці. У цьому творі він намагається сягнути найглибших надр психіки, блакитних веж романтики. Епізоди з персонажами твору (більшість із них мала реальних прототипів — працівників Одеської кінофабрики) подано крізь осмислення їх у мемуарах сімдесятирічним кіномайстром То-Ма-Кі, прототипом якого вважають самого Яновського. Сюжет твору — новий для тогочасної української літератури: режисер Сев (прототипом якого вважають О. Довженка) знімає фільм про матроса Богдана. Для зйомок будується справжній вітрильник, на якому потім плаватимуть учні мореходної школи. Дуже органічно вплетено в роман нотатки синів героя, листи його коханої — балерини Тайях, розповіді матроса Богдана й роздуми самого мемуариста. Перед читачем вимальовуються не просто будні із життя й творчості українських кіномайстрів 20-х років, не лише їхні турботи у зв'язку зі створенням сценарію фільму та будівництвом для цього спеціального корабля, а широкі картини творчого життя людини, за яким стоїть великий узагальнювальний смисл, що все життя на планеті має будуватися з творчим натхненням, з турботою про культуру кожної нації, про завтрашній день людства, і тоді майбутнє перетвориться на казковий край мирної праці й гармонійно розвинених особистостей.

Критика неоднозначно сприйняла твір, адже, з одного боку, роман був, безперечно, цікавий, а з іншого — порушувався основний підхід до «ідейності радянського твору», бо тут був відсутній герой-пролетарій, не оспівувалась краса «щасливої радянської дійсності».

Роман «Чотири шаблі» (1930)

Твір присвячений національній революції — проблемам, що поставали через жорстке протистояння різних політичних сил. Усюди формувалися бойові загони, щоб захистити революцію. Свій загін (чи навіть армію!) вирішили створити четверо друзів: Шахай, Остюк, Галат і Марченко. Роман розпочинається з весілля Шахая. Під час вінчання в церкві, що була прикрашена сюжетами з козацького життя, товариство перейнялося духом національної історії, що надихнуло друзів піти шляхом своїх героїчних предків, розпочавши історичну битву за рідну землю. Роман складається із семи розділів-пісень. Автор вибрав такий жанр, бо пісня характеризується лаконічністю. Усе, що було поза «піснями», тобто революційні будні з їхніми дебатами, штабними розробками, приготуваннями, у романі свідомо опущено, що додало твору стислості й поетичності. Хоча друзі різні, проте їх об'єднує спільна мета — урятувати країну. Автор ставить їх у такі ситуації, у яких вони максимально виявляють свою глибинну сутність, козацьку відвагу та міць.

Тема моря наскрізна в збірці поезій «*Прекрасна УТ*», вона також є в окремих оповіданнях збірок «*Мамутові бивні*» і «*Кров землі*». Могутню морську стихію змальовано в новелі «*Шаланда в морі*», яка є складовою частиною роману «*Вершники*».

Роман «Вершники» (1935)

Твір складається з восьми новел. Його написано вже з урахуванням панівної ідеології. По суті, цей твір — данина своєму часові, спроба виправдатися перед владою за «націоналістичні» «Чотири шаблі». І хоча роман у новелах «Вершники» — зразок соцреалізму, проте він має художню цінність. Особливо майстерно написані перші три новели: «Подвійне коло», «Дитинство» і «Шаланда в морі», що пов'язані між собою темою розпаду роду. Сини Мусія Половця опиняються по різні боки барикад під час громадянської війни. Вони зустрічаються в південному степу, неподалік Одеси. Брати, засліплені своєю комуністичною (петлюрівською, денікінською, махновською) вірою, по чергово вбивають один одного, нехтуючи батьковою настановою: «Тому роду не буде переводу, у котрому браття милують згоду». На жаль, в умовах війни класова належність стає визначальною, відсуваючи на другий план родину. У романі висвітлено також проблеми степового села: каторжна робота, безземелля, голод, бідність. Водночас сумний селянський мотив урівноважує світла тема дружби правнука Данилка з прадідом Данилом. Старий стає духовним наставником для свого маленького нащадка, передає йому весь свій досвід, знання про навколишній світ природи, яку автор зобразив надзвичайно майстерно. Хоча твір написано в прозовій формі, проте вишукані пейзажі дивують ліризмом: «І хочеться знати, куди падає сонце, кортить дійти рівним степом до краю землі й заглянути в прірву, де вже чимало назбиралося погаслих сонць, і як вони лежать на дні провалля — як решета, як сковороди чи як жовті п'ятаки?»

Джерела

- Авраменко О. Українська література (рівень стандарту): підруч. для 11 кл. закл. загальн. середн. освіти. — К.: Грамота, 2019.
- Агєєва. В. Мистецький арсенал. «Майстер корабля» — дебютний роман Юрія Яновського <https://www.youtube.com/watch?v=HUyaoOhYNGY&t=10s>
- Аудіокнига. Юрій Яновський "Майстер корабля" https://www.youtube.com/watch?v=cDFc_Tn5p3M&t=19392s
- Борзенко О. І., Лобусова О. В. Українська література (рівень стандарту): підруч. для 11 кл. закл. загальн. середн. освіти. — Харків : Вид-во «Ранок», 2019
- Брайловська Г. Юрій Іванович Яновський <http://be-inart.com/post/view/882>
- Будь розумним. ЗНО. Юрій Яновський. Творча біографія митця. Роман у новелах «Вершники» <https://www.youtube.com/watch?v=GzOdv6WRd1M&t=2s>
- Довідка. Юрій Яновський "Майстер корабля". Аудіокнига скорочено. <https://www.youtube.com/watch?v=aRq718r2JPg>
- Калинич О. Українська література: посібник для підготовки до ЗНО. — Тернопіль: Астон, 2021
- Коваленко Л. Т., Бернадська Н. І. Українська література. Рівень стандарту: підруч. для 11 кл. закл. загальн. середн. освіти. — К. : Видавничий дім «Освіта», 2019.
- Кулікова А. Яновський "Майстер корабля". Переказ. <https://www.youtube.com/watch?v=ARGHarsIqkc>
- Лайфхаки з української літератури. Микола Хвильовий, Ю. Яновський, В. Сосюра <https://www.youtube.com/watch?v=hOu8stk4gNQ&t=10s>
- Лепська К. Юрій Яновський "Майстер корабля". Частина 1. Переказ твору <https://www.youtube.com/watch?v=cOOj3xNCVgQ&t=1s>
- Лепська К. Юрій Яновський "Майстер корабля". Частина 2. Переказ твору <https://www.youtube.com/watch?v=oPszvZSLvio&t=6s>
- На всі 200. «Майстер корабля» Юрія Яновського на ЗНО: переказ, аналіз, цитатна характеристика персонажів <https://navsi200.com/literature/maister-korablia/>
- Olha Riaba Яновський "Майстер корабля". Переказ. <https://www.youtube.com/watch?v=ckOp4GEG95E&t=1s>
- Панченко В. Утрачений голос. Як неоромантик Юрій Яновський став співцем соцреалізму // Український тижень, № 37 (202) від 8 вересня 2011 р. <https://tyzhden.ua/History/30363>
- Підготовка до ЗНО. Юрій Яновський. Творча біографія митця. Українська література 11 клас <https://www.youtube.com/watch?v=IhYNUUMjCKM&t=1s>
- Полішук В. Будинок з вікнами на стару фортецю. Маловідомі факти про рід і дитинство Юрія Яновського // День, №145-146, (2017) <https://day.kyiv.ua/uk/article/poshta-dnya/budynok-z-viknamy-na-staru-fortecyu>
- Слоньовська О. В., Мафтин Н. В., Вівчарик Н. М. Українська література (рівень стандарту): підруч. для 11 кл. закл. загальн. середн. освіти. — Київ : Літера ЛТД, 2019
- Українська література в іменах. Юрій Яновський. <https://www.youtube.com/watch?v=kEwRAupCB8o>
- Українська література. Комплексна підготовка до ЗНО / уклад. С.Витвицька. — Вид. 2-ге, зі змін. та допов. — Тернопіль: Підручники і посібники, 2019.
- Усі уроки української літератури. 11 клас. І семестр / укл. А. М. Гричина, Н. В. Жуковська. — Х. : Вид. група «Основа», 2019.
- Чумаченко О. Український «кіплінгіанець» Ю. Яновський (Перспективи модернізму в «Чотирьох шаблях») <https://md-eksperiment.org/post/20161224-ukrayinskij-kiplingianec-yu-yanovskij-perspektivi-modernizmu-v-chotiroh-shablyah>
- Шевелєва М. Юрій Яновський — неоромантик, розчавлений радянською кирзою <https://uain.press/blogs/yurij-yanovskiy-neoromantyk-rozchavlenyj-radyanskoyu-kyrzoju-1326153>